Jyväskylän yliopiston julkaisuarkisto
Jyväskylä University Digital Archive

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.

Author(s): Szarvas, Melinda

Title: Kosztolányinak egyik lába itt, a másik ott

Year: 2014

Version:

Please cite the original version:

Szarvas, M. (2014). Kosztolányinak egyik lába itt, a másik ott. Apokrif Online, 3.10.2014. https://apokrifonline.wordpress.com/2014/10/03/kosztolanyinak-egyik-laba-itt-a-masik-ott-konyvkritika/

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

Szarvas Melinda

Kosztolányinak egyik lába itt a másik ott

(Hózsa Éva, *Melyik Kosztolányi(m)?*, Életjel, Szabadka, 2011.)

E szöveg címe nemcsak a Kosztolányi-recepció utóbbi időben érezhető fokozódó élénkségére, de az író egyre nyilvánvalóbb és elfogadottabb irodalmi kétlakiságára is szeretne utalni. Hózsa Éva legutóbb megjelent Kosztolányi-tanulmánykötetének alcíme (*Kapcsolatformálódások*) szintén leginkább az eddigi magyarországi valamint vajdasági eredmények összehangol(ód)ására vonatkozik. Ahogy könyve utószavában írja: „Rögeszmémmé vált a magyarországi és a vajdasági recepció egyeztetésének ösztönzése és elősegítése, ezen a téren még sok a tennivaló." (138.) E szerzői szándék ellenére a *Melyik Kosztolányi(m)?* épp az egyeztetés lehetetlenségét is mutatja – ám ez sokkal megnyugtatóbb eredmény, mintha valóra válna Hózsa „rögeszméje".

Persze lehet, hogy az *egyeztetés* nem elég pontos kifejezés. A magyarországi és a vajdasági Kosztolányi-recepciókat egymás mellett tudni, azt tudatosítani, hogy hol tart és milyen irányba halad külön-külön a két közeg Kosztolányi-értése, nemhogy érdemes, de időszerű is. Összefésülésük, egy befogadássá igazításuk azonban nagy veszteség lenne – ahogy akár már az erre való törekvés is –, elsősorban épp a vajdasági irodalomkutatás számára. Noha Hózsa több helyütt is kiemeli, hogy például „a kritikai kiadás[ok] […] munkatársai […] többször jártak a szülőföldön, ahol hosszas vizsgálódásokat folytattak, és tudatos célkitűzésükké vált a recepció egyesítése, a még meglévő források feltárása, a kulturális kontextus és a szabadkai kultuszteremtés megismerése," (71.) mégis hamis illúzió lenne azt gondolni, hogy a két közeg azonos szakmai megítélés alá esik a Kosztolányi-kutatásban. A magyarországi vizsgálatok számára a Vajdaság inkább az anyaggyűjtés egyik(!) terepe majd pedig a kutatások eredményeinek egyik felvevő piaca. Fontos azonban annak megértése, hogy ez nem minősíti *szakmailag* egyik felet sem.

Kötete első szövegeiben Hózsa Éva megdöbbentő természetességgel teszi világossá, miben különbözik alapvetően a két közeg Kosztolányihoz fűződő viszonya. Míg Magyarországon a Kosztolányi-*kutatás* az elsődleges, a Vajdaságban a Kosztolányi-*kultusz*. Előbbi mögött munkahelyek és intézmények állnak, valamint Kosztolányi volt az egyik *kijelölt* elődje a magyarországi posztmodern irodalmi fordulatnak. Veres András *Kosztolányi Ady-komplexuma* című művében az *Esti Kornél* felértékelődéséről írta a következőt: a mű kiemelését „mindenekelőtt az alapozta meg, hogy szinte csak az *Esti Kornél*t lehetett kinevezni a magyar *posztmodern* jelentős előzményének." (Veres András, *Kosztolányi Ady-komplexuma*, Balassi Kiadó, 2012, 12. *Kiemelés az eredetiben*.) Míg a hetvenes évek Magyarországán egy irodalomelméleti teória és prózafordulat indította el a Kosztolányi-recepció újabb korszakát, addig a Vajdaságban a Kosztolányi-kultuszt egy háború hívta életre és alakította, a szabadkai Kosztolányi-napokat téve központi eseménnyé. „A konkrét történelmi szituáció, a délszláv háborúk veszélyhelyzete szinte mozgalommá, tömeges kivonulássá, a magyarsághoz tartozás kifejezőjévé avatta a Kosztolányi-napokat." (10.) Ennek a rendezvénynek a jelentősége a délszláv háborúk lezárultával sem csökkent, noha értelemszerűen ma más szerepet tölt be. Hózsa úgy látja, „[A Kosztolányi-Napok] legfontosabb hozadéka a vajdasági és a magyarországi recepció közeledése, a «találkozás» tudatos elősegítése, valamint (Tverdota György koncepciójának jegyében) a formálódó kultusz párbeszéde a recepcióval, a recepcióról való elméleti gondolkodással." (15.)

Annak kiemelése nemcsak érdekes, de fontos is, hogy a Kosztolányi-kultusznak már létrejöttekor is jellegzetes arculata volt, vagyis Kosztolányinak egy különösen fontos vonása vált hangsúlyossá. „A háborús években tudatosan megindított kultuszteremtés […] létrehozta, a média révén pedig közismertté tette a Kosztolányihoz kapcsolódó sztereotípiát, ez pedig az *európai* vagy az *európai rangú*. Az európaiság nemcsak a világirodalmi érték sztereotípiája,

hanem a kitörés, a háború révén keletkezett zárt világ kereteit áttörni kívánó Kosztolányi-rajongók vágyának, a hiány elfedésének kifejeződése, sőt programja is." (15.) Hózsa más szempontból is kitér a háború hatásaira, mégpedig a kilencvenes években Vajdaságból elköltözött szerzők helyzetére és a magyar vajdasági irodalomban betöltött szerepükre reflektálva. Hózsa Éva hozzájuk fűződő viszonya és kötetéből kiérezhető megítélésük nem egyértelműen pozitív. A *Melyik Kosztolányi(m)?* szerzője a szülőföldhöz fűződő sztereotípiák megjelenése felől közelíti meg a kérdést: „A kilencvenes években a vajdasági magyar írók nagy része eltávozott szülőföldjéről, és ez a távolság lehetővé tette a sztereotípiákra való utólagos rájátszást, még inkább a közjátékot, és egyúttal a megtapasztalt hiány elfedését. Ezek a Magyarországra kerülő szerzők a «déli témákat» írják tovább, igyekeznek eltakarni és áthidalni a különbségeket, holott már új nyelvi modell szerint alkotnak. A nézőpontok azonban sokfélék: az ironikustól a (de)mitizáló stratégiáig terjednek." (29.) Beszédes lehet az is – a Magyarországra költözött és a Vajdaságban maradt szerzők és szakemberek zavaros viszonyait tekintve – , hogy Hózsa Éva nem nevezi nevén azt a szerzőt, akinek jóval a Magyarországra költözése után a Vajdaságban megjelent művét idézőjelek közt meg is nevezte: Thomka Beátának 2010-ben jelent meg tanulmánykötete *Déli témák* címen. Az azonban izgalmas és fontos, amit a szülőföldhöz való viszony *irodalmi* megváltozásáról írt Hózsa. Ezek szerint „A szülőföld veszélyhelyzete a kilencvenes években ironikus módon mozgatta meg, azaz demitizálta vagy idegenben épp mitizálta a helyi színeket, pontosan azokat a sztereotip megnyilvánulásokat, amelyeket a hatvanas évek második felében a vajdasági kutatók és szerzők egyaránt bíráltak." (31.) A háború következményeképpen felerősödő *irodalmi lokálpatriotizmus* jelenségét sajnos nem elemzi bővebben a szerző, melyhez pedig a Kosztolányit újraíró művek is kapcsolhatók lennének.

Régóta várat magára Kosztolányi Dezső vajdasági megítélésének szorosabb vizsgálata. Mert bár Szabadkán a kultusz hol erősebben, hol halványabban, de mindig jelen volt (Hózsa is „a szabadkai Kosztolányi-kultusz homályban maradt hagyományai[ra]" tud csak hivatkozni [32.]), az egész Vajdaságot tekintve a térség és Kosztolányi kapcsolata már nem teljesen felhőtlen. Főként a húszas-harmincas évek viszonyai miatt nem lehetett az: a Magyarországon sikeres szerzővé vált Kosztolányi Dezső és az épp szerveződő, az igazán jó írókat még igencsak nélkülöző magyar vajdasági irodalmi közeg ekkoriban még finoman szólva is vegyes érzésekkel viseltetett egymás iránt. Ma is hangsúlyosabbnak tűnik Kosztolányi jelenléte a Szabadkához köthető irodalomban, mint általában a Vajdaságban. Azok a kortárs írók, akik műveikben a nyugatos szerző alkotásait írták újra, vagy idézték meg, maguk is többnyire Szabadkához, vagy Palicshoz köthetők. (Ilyen pl. Tolnai Ottó vagy Lovas Ildikó – mindkettőjük munkáira kitér Hózsa is.) Hózsa Éva a kultusz lokalizáltságát nem tisztázza. Talán már az eddig idézett részletekből is kitűnik, hogy e tekintetben nem tesz hangsúlyos különbséget Szabadka és a Vajdaság között. Ahogy írja, „a kultuszképződés szemszögéből az életrajz, a családfa, a szülőhelyhez való viszonyulás vált igazán fontossá" (10.), s ez a szülőhely a kötet keretein belül hol Szabadka, hol pedig a várost is magába foglaló Vajdaság. A szerző a kultuszt általánosabbnak mutatja, nem egyértelmű, hogy annak helye, vagy központja Szabadka (és Palics). Holott az könnyen belátható, hogy nem minden kapcsolódik a kultuszhoz, ami a Vajdaságban Kosztolányi körül történt és történik. Ezt mutatja a *Melyik Kosztolányi(m)?* további négy fejezete is, melyekben Hózsa a Kosztolányi-recepció *irodalmi* kérdéseit eleveníti fel.

A tanulmánykötet különböző időpontokban írt szövegekből állt össze, a legkorábbi 1994-ben készült. Hózsa érezhetően nem a Kosztolányi-értést szándékozott megújítani, összegyűjtött írásai inkább ötletes érdekességek, esszék, semmint tudományos igénnyel megírt tanulmányok. A tudományos ambíciók hiányát mutatja az utószóban olvasható szerzői vallomás is: „Kosztolányival annyit foglalkoztam, szövegeit annyit és annyiszor olvastam, hogy szinte lényem részévé vált. El is felejtettem, hogy írni kellene róla…" (137.) Ez a kicsit

elfogult és naiv viszonyulás kiérezhető a kötet szövegeiből is. A verselemzések során több esetben kifejtetlenül hagyott asszociációk talán inspirálóként is működhetnek: Hózsa Éva motívumok mentén köt össze verseket, olykor meglehetősen esetleges módon. Kosztolányi *Kő* című műve kapcsán írta például, hogy: „a mai olvasó pedig a camus-i *Sziszüphosz*-kőre és –kőarcra, illetve Juhász Ferenc eposzára (*A tékozló ország*) is asszociál […]. Gondolhatunk Radnóti és Pilinszky kő-képzeteire, esetleg a Rilke-követő Marina Cvetajeva «kőre kúszol fel bátran» (*Fák*) sorára." (56.) A szerző, noha külön fejezetben foglalkozik a Kosztolányi művek német és szerb fordításaival, mégsem irányítja a figyelmet a szerző délszláv hagyományban elfoglalt helyére. Holott érdekes lett volna például megvizsgálni a német és szerb szövegek fordításgyakorlati jellemzői mellett azok fogadtatását is. (A feladat még ma is, pár évvel Hózsa kötetének kiadás után is aktuális lenne, elvégre azóta további Kosztolányi-fordítások is megjelentek.) A műelemzéseket középpontba állító írások kevésbé sikerültek, bennük Hózsa nem tudott újat mondani – a kötet több szövegében is részleteiben vizsgált Tolnai és Kosztolányi közti viszonynak is meglehetősen gazdag szakirodalma van már, melyet igen nagy feladat lenne megpróbálni új aspektusokkal bővíteni. A *Melyik Kosztolányi(m)?* valóban csak felelevenít kérdéseket és lehetőségeket, de határozott válaszokat kevéssé ad, vitára nem vállalkozik.

Hózsa Éva kötete felhívja a figyelmet arra a kritikai kiadások kapcsán Magyarországon is egyre többet emlegetett fontos tényre, hogy „nincs is rögzített Kosztolányi-képünk, mert ha valami majd beépíthető, akkor az elmozdul, és a «többit» szintén elmozdítja" (133.) Emellett a *Melyik Kosztolányi(m)?* legfőbb eredménye a Kosztolányi-kultusz délszláv háborúk idején tapasztalható megerősödésének bemutatása, annak tudatosítása, hogy a kultusznak a helyi emlékőrzésen túl elsősorban irodalmi és kulturális tétje, valamint arculata is volt. A délszláv háborúknak a magyar vajdasági irodalomban okozott hatásainak nyomon követése, a megváltozott viszonyokkal való szembenézés vállalása és elvégzése fontos és nagyon izgalmas feladat. Az e munka felé vezető utat nyitja meg Hózsa Éva *Melyik Kosztolányi(m)?* című kötete.